

HERSEKLİ MEHMED KÂMİL BEY VE İMRUULKAYS MUALLAKASINA YAPTIĞI TERCÜME

MUSTAFA IRMAK*

ÖZET

Cahiliye dönemine ait olup “muallakât” ismiyle bilinen kasideler, Arap Edebiyatının en seçkin metinleri olarak kabul görmüşlerdir. Edebi ürünlerin, başta Kur’ân tefsiri olmak üzere İslamî ilimlerde önemli bir istişhad kaynağı olması, genel anlamda şiirin özeldi ise muallakaların öneminin bir hayli artmasına vesile olmuştur. Gösterilen yoğun ilgi, tarih boyunca bu kasideler üzerine tercüme ve şerh türü pek çok çalışma yapılması sonucunu doğurmuştur. Adı geçen kasidelerin en eskisi ve en fazla rağbet göreni ise İmruulkays’a aittir. Bu makalede, son dönem Osmanlı âlim ve bürokratlarından Hersekli Mehmed Kâmil Bey’in İmruulkays muallakasına yaptığı tercümele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muallaka, İmruulkays, Tercüme, Hersekli Mehmed Kâmil Bey

MAHMAD QAMİL BEY OF HERZEGONİVA AND HIS TRANSLATION OF IMRU’ AL-QAYS’S MUALLAQA

ABSTRACT

The odes that belong to the pre-Islamic era and are known as “mu’allaqat” have been recognized as the most outstanding texts of Arabic Literature. The use of literary works as evidences in Islamic sciences especially in the science of Qur’anic exegesis has led to a great increase in the importance of poetry in general and the odes in particular. The interest shown to the odes throughout the history has resulted in the production of a lot of works on odes such as their translations and interpretations etc. The oldest and the most adored one of the odes belongs to Imru’ al-Qais. In this article, it is dealt with the translation of Imru’ al-Qays’s odes made by Mahmad Kamil Bey of Herzegovina, one of the Ottoman scholars and bureaucrats of the later period.

Key Words: Muallaqa, İmru’ al-Qays, Translation, Mahmad Qamil Bey of Herzegovina

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati,
halilahmed@hotmail.com

Giriş

Resim, müzik, heykeltçilik gibi güzel sanat dallarından biri olan şiirin, Arap edebiyatı açısından köklü bir tarihe sahip olduğu ve İslam öncesi Arap toplumunun yaşam tarzına ışık tutan önemli figürler arasında yer aldığı bilinen bir husustur. Arap kabileleri, şiire yükledikleri anlamın tabîi bir sonucu olarak, içlerinden şair çıkarmaya büyük özen göstermişlerdir. Nitekim şair yetiştiren bir kabilenin bunu kutlamak üzere ziyafetler tertip ettiği, diğer kabileler tarafından tebrik edildiği, kabile reisinin aynı zamanda iyi bir şair olmasının ise büyük bir mutluluk kaynağı olarak görüldüğü nakledilir.¹Zira kabilecilik anlayışının hâkim olduğu böyle bir çevrede, diğer kabilelerin etkili hicivleriyle açtığı yaralar ancak benzeri bir hamleyle kapatılabiliyordu.²

Kabile hayatında oynadığı bu önemli rolünyanısıra, Cahiliye döneminde şiiri teşvik eden başka unsurlar damevcuttu. Ukaz başta olmak üzere Arap yarımadasının pek çok yerinde organize edilen panayırklar, bir ticaret merkezi oldukları kadar edebî bir merkez idiler. Yarımadanın muhtelif yerlerinden gelen şairlerin sundukları şiirler arasından beğenilenler, raviler vasıtasıyla Arap coğrafyasının her tarafına aktarılırdı. Hîre, Kinde ve Gassânî hükümdarlarının şairleri teşvik ve himayesi de bölgede genel anlamda edebiyatın özelde ise şiirin gelişimine imkân tanıyan önemli etkenlerden biriydi.³

A. Muallakât

Câhiliye dönemi edebî ortamının en önemli ve kalıcı semeresi *muallakât*⁴adıyla bilinenkasideler olmuştur. Muallakâtı oluşturan kasideler ve şairlerinin sayısı hakkında farklı rivayetler söz konusu ise de yaygın görüşe göre liste yedi kişiden

¹ ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Dâru'l-Marife, Beyrut 2006, s. 36; Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi-I: Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayıncılık, (2. Basım), Erzurum, 2012, s. 75.

² Demirayak, *a.g.e.*, s. 69.

³ Demirayak, *a.g.e.*, s. 78-79, 83-85.

⁴ *Sümût, müzehhebât, vâhide, mukalledât, müsemmetât* vb. isimlerle de anılan bu kasideler için kullanılan en yaygın isim, altın suyuyla yazılarak Kâbe'ye asıldığı fikrinden hareketle verilen *muallakât* ismidir. Bazı araştırmacılar, bunların Kâbe'ye asıldığı görüşünü reddetmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Sancak, Yusuf, "Mu'allakalar ve Kâbe'ye Asılmalarına İlişkin Görüşler", *EKEV*, sy. 34, s. 381-398.

oluşmaktadır.¹Muallakâtın önemi, daha ziyade, Cahiliye toplumunun dilde zirveye yükseldiği bir döneme ait son derece olgun ve dönemin özelliklerini en güzel şekilde yansıtan edebî mahsuller olmasından kaynaklanmaktadır.²Bu nedenle söz konusu kasîdeler, Arapların içinde yaşadığı muhite, hayat, örf ve âdetlere ilişkin sağlıklı bilgiler saklayan bir ilim hazinesi (divan, sicil) olma konumlarını tarih boyunca muhafaza etmişlerdir.³

Muallakâta gösterilen büyük ilgi günümüze kadar sürmüştür. Ebubekir İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940), Ebû Cafer en-Nehhâs (ö. 338/950), Ebû Abdullâh ez-Zevzenî (ö. 486/1093), Ebû Zekeriyâ et-Tebrîzî (ö. 502/1109) ve Ahmed Emîn eş-Şînkîti (ö. 1331/1913) gibi âlimlerce bütün kasîdeleri içeren şerhler yapıldığı gibi, muallakalar tam veya kısmî olarak Latince, Fransızca, Almanca, İngilizce, İspanyolca, İsveççe, Rusça, Lehçe, Farsça, Hintçe, Urduca ve Türkçe gibi dillere tercüme edilmiştir.⁴

B. İmruulkays ve Muallakası

520 yılı civarında Necd'de doğan İmruulkays, Arap edebiyatının en önemli şairlerinden biridir. Babası, Esedoğulları ve Gatafan kabilesi emiri Hucr'dur. Esedoğulları tarafından öldürülen babasının intikamını almak isteyen İmruulkays, verdiği bir dizi mücadeleden sonra Bizans imparatorunun yardımını talep etmek üzere İstanbul'a gelir. İmparator ona yardım etmeyi kabul etmiş ve kendisine "Filistin Bey"i unvanı vermişse de

¹ Bu yedi şair; İmruulkays, Tarafe, Züheyr, Lebîd, Amr b. Kulsûm, Antere ve el-Hâris b. Hillîze'dir. Nâbiğa ve el-A'sâ da muallakât listelerinde yer alan önemli isimlerdendir. Farklı muallakât listeleri için bkz. İbn Abdîrabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, (nşr. Ahmed Emîn vdğr.) tsz., VI, 103; el-Kayrevânî, İbn Reşîk, *el-Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, (nşr. M. Muhyiddîn Abdülhamîd), Beyrut 1972, I, 96; es-Süyûtî, Celâluddîn, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ vdğr.), Beyrut 1987, II, 480.

² Sancak, "a.g.m.", s. 382.

³ Durmuş, İsmail, "Şiir" *DİA*, XXXIX, 146. Muallakât başta olmak üzere Cahiliye şiirinin sahte olduğu da savunulmuştur. Bilgi için bkz. Nâsiruddîn el-Esed, *Mesâdiru's-şi'ri'l-câhilîve kıymetuhâ et-târîhiyye*, (5. Basım), Dâru'l-Mearif, Kahire 1978, s. 352-376; Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 40 vdğr.

⁴ Muallakât bibliyografyası için bkz. Tülücü, Süleyman, "Mu'allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-I", *AÜİFD*, sy. 23, Erzurum 2005, s. 6-10.

şair,dönüş yolculuğu esnasında Ankara veya Kayseri’de ölür.¹

Şiirlerinin Hammâd tarafından nakledilmiş olması şair hakkında bazı şüphelere yol açmışsa dabüyük bir şöhrete sahip olmasına mani olmamıştır.²Şairliğini takdir eden hadisler ve Hz. Ali’nin onun şiirlerini övmesi şöhretini daha da artırmıştır. İmruulkays, bir beyitte birkaç teşbih birden kullanabilmesi³ ve pek çok temayı ustaca işlemeyle bilinir. Kaynakların çoğunda o, klasik kasîde formunu ilk defa ortaya koyan, şiiribelli kurallara bağlayan ve kafiye için esaslar tespit eden şair olarak tanıtılır.⁴

Muallakasına, terk edilmiş diyar ve bu mekânda kendisine hâkim olan hislerin tasviriyle başlayanİmruulkays, daha sonra yaşadığı aşk hikâyelerinden bahseder. Tabiat tasvirlerine de genişçe yer veren ve atıyla maceralarını, kaygılı gecesini anlatan şair, at, av, bulut ve sel tasvirleriyle kasidesini tamamlar. Aruzun Tavîl bahriyle nazmedilmiş olan kaside 81 beyitten oluşur.⁵Sözeiki kişiye hitapla başlaması, arkadaşlarını durdurup sevgilisinin göç ettiği yerde yok olmaya yüz tutmuş izler ve kalıntılar önünde kendisiyle birlikte ağlamaya davet etmesi gibi hususlar sonraki şairleri çok etkilemiştir.⁶

¹ Şair, imparatorun, şerefini lekelediği düşüncesiyle kendisinden intikam almak amacıyla giydirdiği zırhın açtığı yaralar sebebiyle *zü'l-kurûh*, babasının intikamı için diyar diyar dolaşması sebebiyle de *el-melikü'd-dillil* lakabıyla anılır. Geniş bilgi için bkz. Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, I, 183; Savran, Ahmet, “İmruülkays b. Hucr”, *DLA*, XXII, 237.

² Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, I, 75.

³ Muallakayı teşbih açısından inceleyen bir makale için bkz. Subh, Haldûn Saïd, “el-Binyetü'l-cemâliyye li't-teşbih fi mu'allakati İmrii'l-Kays”, s. 445-462.

⁴ Savran, “İmruülkays”, s. 238.

⁵ Zevzenî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-mu'allakâti'l-'aşr*, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut 1983, s. 29-80; Ceviz, Nurettin vdğr. *Yedi Askı*, Ankara 2013, s. 31. Hersekli tercümesinde kasidenin üçüncü ve dördüncü sırasında olması gereken: *تَرَى بَعْرَ الْأَرَامِ فِي عَرَصَاتِهَا/وَيَقْبَعَانِهَا كَأَنَّهُ حَبٌّ*: beyitleriyle on yedinci sırada olması gereken: *إِذَا مَا بَكَى مِنْ خَلْفِهَا أَنْصَرَفَتْ لَهُ/بِشَقِّ وَتَحْتِي شَقِهَا لَمْ يُحَوَّلْ* beyti mevcut değildir. Bu beyitler Hersekli'nin temel kaynağı olan Zevzenî şerhinde yer almasına rağmen kendisi bunları zikretmemiş, herhangi bir zikretmeye gerekçesi de sunmamıştır. Tebrizi ise muallakayı 82 beyit olarak nakleder. Bkz. *Şerhu'l-mu'allakât*, s. 31-69.

⁶ *Zeyyât, Târihu'l-'edebi'l-'Arabî*, s. 38; Savran, “a.g.md.”, s. 238.

Muallakât çerçevesinde yapılan şerh, tercüme türü çalışmaların yanı sıra, Ebû Üsâme el-Herevî (ö. 399/1009) ve Ahmed b. Ahmed es-Sucâ'î (ö. 1197/1783) gibi âlimlerin İmruulkays muallakasına yönelik müstakil çalışmaları da vardır.¹ Abdullah Hasîbkasideyi Türkçe şerh etmiş,² Cemal Süreya nazmen Türkçe'ye çevirmiştir. Hersekli Mehmed Kâmil Bey de *Terceme-i Muallakât-ı Seb'a*'dakasidelerin tamamını şerhe niyetlenmiş fakat çalışması İmruulkays ile sınırlı kalmıştır.³

C. Hersekli Mehmed Kâmil Bey: Hayatı ve Eserleri

İstanbul'da doğan Mehmed Kâmil, bugünkü Bosna Hersek'in Hersek Bölgesi'ndeki Trebinje (Trebinje) kazasının tanınmış ailelerinden Cvijetiçler'e mensup olup daha sonra İstanbul'a göç eden Hacı Abdullah Efendi'nin oğludur.⁴ Osman Nuri Ergin, onun, ilk eseri *İkâzu'l-ihvân*'da, Türkçesinin iyi olmayışı sebebiyle özür dileyen ifadelerinden hareketle anadilinin Boşnakça ve bu itibarla kendisinin Boşnak veya Hırvat kökenli olabileceği hususunadikkat çeker.⁵ İlköğreniminin ardından Hacı İbrahim Efendi'nin yeni bir yöntemle kısa zamanda Arapça öğretmek için kurduğu Dâru't-ta'lim'e devam eden Mehmed Kâmil Bey,⁶ bu esnada Şehremaneti Tahsilat Kalemi'nde memur olması sebebiyle mektebe günde ancak

¹ Geniş bilgi için bkz. Tülüçü, "Biyografya Denemesi-I", s. 8.

² *İmruulkays Kaside-i Muallakasının Şerhi* (İstanbul 1316) isimli bu eser, Doç. Dr. İlyas KARSLI tarafından yayına hazırlanmıştır.

³ Abdullah Hasîb ve Hersekli'nin çalışmalarını inceleyen Şerafeddin Yaltkaya, ilkinde pek çok yanlış bulunduğunu belirtmiştir. Hersekli'nin eserini ise daha doğru ve daha itinalı bulur. Fakat Hersekli'nin eseri henüz Dâru't-Ta'lim'de talebe iken kaleme almasını diline dolayan Yaltkaya, çalışmayı "bir çocuk eseri" olarak niteler. Ayrıca kitabın adının *Terceme-i Muallakât-ı Seb'a* oluşunu da Arap gramerine aykırı bulur. Bkz. Yaltkaya, *Yedi Askı*, s. 9. Yaltkaya gramer hatası olarak seb'a kelimesinin sayı-temyiz ilişkisi çerçevesinde seb' şeklinde müzekker gelmesi gerektiğini kastetmiş olmalıdır. Yaygın kural bu ise de sayı temyizden sonra geldiğinde sıfat gibi değerlendirilebilir. Bkz. er-Râcihî, Abduh, *et-Tatbîku'n-nahvî*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 2004, s. 463-464. Yaltkaya'nın hatadan kastı bu ise bu bir gramatik hata olmayıp *muallakât-ı seb'* denilebileceği gibi *seb'a* da denilebilir.

⁴ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Ankara 2009, II, 404; Handzić, Mehmed, *el-Cevheru'l-esnâ fi ulemâi ve şu'arâ-i Bosna*, Kahire 1992, s. 169; Aruçi, Muhammed, "Hersekli Mehmed Kâmil Bey", *DİA*, XVII, 235.

⁵ Ergin, Osman N., *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, III-IV, 972.

⁶ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, II, 404; Aruçi, "agmd.", s. 235.

birkaç saat devam edebilmiştir.¹Bir müddet sonra bu mektebe hoca olan Hersekli, bir ara Şehremaneti Tahsilât Kalemî'nde çalışmış, ardından II. Abdülhamîd döneminde sarayda şifre kâtipliğine getirilmiştir. Bu memuriyette iken Madrid'teki müsteşrikler kongresine Osmanlı Devleti'ni temsilen katılması, onun, Arapçanın yanısıra bir Batı dilini de bildiğini gösteren bir işaret kabul edilmiştir.²Bir ara V. Murad'ın mâbeynciliğinde de bulunduğu bilinen Hersekli, 17 Ramazan 1317'de (19 Ocak 1900) İstanbul'da vefat etmiş³ ve Edirnekapı dışındaki aile kabristanına defnedilmiştir.⁴Başlıca eserleri şunlardır:

1. *Îkâzü'l-ihvân: İbnü'l-Cevzî'nin Tenbîhü'n-nâimi'l-ğamr 'alâ mevâsîmi'l-umr* adlı tasavvufî eserinin ilavelerle yapılmış tercümesi olup ilk eseridir.(İstanbul 1302)

2. *Metâli'u'n-nücûm: Sahâbîlerin hal tercümesini ihtiva eden bu eserin ancak elif harfi ikmal edilebilmiştir.*(İstanbul 1307)⁵

3. *Terceme-i mu'allakât-ı seb'a:İmruulkays muallakasının tercüme ve şerhidir. Müellif henüz Dâru't-ta'lim'de talebe iken kaleme aldığı bu kitapta, "Mana" başlığı altında beyti tercüme, "Müfredât" bölümünde kelimeleri tahlil eder. "Tahlîl-i Beyt" kısmında ise beytin gramer tahlilini yapar.*

D. Mehmed Kâmil Bey'in Muallaka Tercümesi

Bu kısımda İmruulkays muallakasınınmetni ve Mehmed Kâmil Bey'in adı geçen eserinin "mana" başlığı altında yaptığı tercüme,beyitler hâlinde sunulacaktır. Tercümenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması için eski kelimelerin güncel karşılığı dipnotta verilmiştir.

١- قَفَا نَبِكَ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَمُنْزِلٍ بِسْفَطِ الْوَلَوَى بَيْنَ الدُّحُولِ فَحَوْمَلٍ

"Refikler tevakkuf edin! Veyâhûd refik tevakkuf et! Ki

¹ Ergin, *a.g.e.*, III-IV, 972 (8 no.lu dipnot).

² Ergin, *a.y.*

³ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, II, 404; Aruçi, "agmd.", s. 235.

⁴ Bazı kaynaklarda 1315 olarak verilen vefat tarihi rûmî olmalıdır. Aruçi, *a.y.*

⁵ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 404; Handzić, *el-Cevheru'l-esnâ*, s. 169; Aruçi, "agmd."s. 235.

firâk-ı dil-şikâfına¹ tâb-âver-i² mukâvemet olamadığım sevgili-
min ve anın Havmel ile Dehûl arasındaki Sıkt-ı Livâ nâm mev-
kide olan menzilinin yâd ü tezekküründen nâşî sirişk-i³ hüzn-
âlûdu akıdalım!”

۲-فَتَوَضَّحْ فَالْمَقْرَآةَ لَمْ يَعْغُفْ رَسْمَهَا لِمَا نَسَجْتَهَا مِنْ جُنُوبٍ وَشَمَائِلٍ

“Mahbûbemin sahbây-ı⁴ firkatıyla bî-hûş⁵ olduğum o Sıkt-ı Livâ’daki menzili Hem Dehûl ile Havmel ve hem de Mikrât ile Tûdih arasındadır ki rîh-i şemâl ile bâd-ı cenûb mütekâbilen vezân⁶ ettikleri için anın eseri mahv u nâ-bûd olmamıştır.”

۳-وَوُفُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيئِهِمْ يَقُولُونَ: لَا تَهْلِكْ أَسَى وَتَجَمَّلِ

“Ben eşk-rîz-i⁷ tehassür olduğum o Sıkt-ı Livâ’da kâ’id, refiklerim dahî süvâr oldukları matiyyeler üzerinde vâkîf oldukları hâlde bana derler idi ki: ‘Sen fart-ı hüzn ü keder ve şiddet-i ceza’ ve dacr ile helâk olma! Sabreyle, tecemmül ve tezeyyün eyle”

۴-وَإِنَّ شِفَائِي عِبْرَةٌ مَهْرَاقَةٌ فَهَلْ عِنْدَ رَسْمِ دَارِسٍ مِنْ مُعْوَلٍ

“Benim mübtelâ olduğum derd-i sâ mân-sûzdan⁸ ve bana firâk ile isâbet eyleyen elem-i cân-güdâzdan çare-i halâsım seyelân eden gözyaşdır. Lâkin acaba binâsı münderis, hey’eti muntamis olup sevgilimi bana îade edemeyen eser yanında karâr u itimâd veyâhûd kerîh u zârın fâidesi var mıdır?”

۵-كَدَّأَبِكُ مِنْ أُمِّ الْحَوْرِيْثِ قَبْلَهَا وَجَارَتْهَا أُمُّ الرَّبَابِ بِمَأْسَلٍ

“Ey İmrûulkays! Senin şu mahbûbe-i dil-rübâyâ arz-ı vidâd edip de visâliyle dil-şâd olamamaktaki de’b ü âdetin andan evvel Ümmü’l-Hüveyris ile cebel-i Me’sel’de hem-sâyesini⁹ olan Ümmü’r-Rebâb’a meyl ü mahabbet eyleyip de visâllerinden mahrûm kalmaktaki âdetin gibidir.”

1 Dil-şikâf: Yüreklere delen, çok acıklı, dokunaklı.

2 Tâb-âver (tabaver): Güçlü, kuvvetli, dayanıklı, dayanan.

3 Sirişk: Gözyaşı.

4 Sahbâ: Şarap.

5 Bî-hûş: Akılsız, sersem, deli.

6 Vezân: Esen, esici.

7 Eşk-rîz: Gözyaşı döken, ağlayan.

8 Sâ mân-sûz: Rahat ve huzuru bozan.

9 Hem-sâye: Komşu.

٦- إِذَا قَامَتَا تَضَوَّعَ الْمِسْكَ مِنْهُمَا نَسِيمَ الصَّبَا جَاءَتْ بِرِيَّا الْقَرْنُفُلُ

“Nev-bâve-i¹ hadîka-i mahabbet olan Ümmü'l-Huveyris ile Ümmü'r-Rebâb yerlerinden kıyâm ettikleri vakitte sabaha karşı hübüv eden nesim-i sabânın getirdiği güzel karanfil kokusu gibi kendilerinden râiha-i misk münteşir olur idi.”

٧- فَنَاصَتْ دُمُوعَ الْعَيْنِ مِنِّي صَبَابَةً عَلَى النَّحْرِ حَتَّى بَلَ دَمْعِي مُحْمَلِي

“Ümmü'l-Huveyris ile Ümmü'r-Rebâb uşşâk-ı dil-figâra² iltiâm ümidini bahşeden bu gûne³ hâlât-ı neşât-ı intimâ ile muttasıf oldukları için anlara şiddet-i aşk, rikkat-i şevkimden nâşî bârân-ı⁴ hazân gibi dümü'-i çeşmânım göğsümün üzerine akar, hattâ kılincımın bağımi dahi isladır idi.”

٨- أَلَا رَبُّ يَوْمَ لَكَ مِنْهُنَّ صَالِحٌ وَلَا سَيْمًا يَوْمَ بَدَارَةِ جُلْجُلٍ

“Ey İmrulkaş! Senin tâli'ine⁵ muvâfık nice eyyâm-ı ferhunde-fâl⁶ var idi ki sen o eyyâmıda visâl-i nisvân-ı mâh-peykerân⁷ ile be-kâm⁸ ve hüsn-i mu'âşeretleriyle nâil-i merâm oldun. Lâsiyyemâ Dâratü Cülcül günü ne kadar sana müsâ'id idi.”

٩- وَيَوْمَ عَقَزْتُ لِلْعَدَارَى مَطِيَّتِي فَيَا عَجَبًا مِنْ كُورِهَا الْمُتَحَمَّلِ

“Ben nev-nihâlân-ı⁹ çemen-zâr-ı sabâhatü melâhat¹⁰ olan o taze ve güzel kızlara râkib olduğum matiyyemi zebh ettiğim gün dahî bana mes'adet-bahşâ olan günlerden idi. Ya! Matiyyenin palanıyla sâir edevâtımı o naz-perverânın ber-düş¹¹ edip yüklenmesi dahî ne kadar sezâ-vâr-ı ta'accüb idi.”

١٠- فَظَلَّ الْعَدَارَى يَزْتَمِينِ بِلْمَجْهَآ وَشَحْمِ كَهْدَابِ الدَّمَقْسِ الْمُفْتَلِّ

“O rûh-perver ü sürûr-âver kızlar benim kurban eylediğim

1 Nev-bâve: Yeni yeşillik, hediye, armağan.

2 Dil-figâr: Gönlü yaralı, âşık.

3 Gûne: Türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat.

4 Bârân: Yağmur, rahmet.

5 Tâli': Kismet, kader, baht.

6 Ferhunde-fâl: Uğurlu olan.

7 Mâh-peyker: Yüzü ay gibi parlak, güzel.

8 Be-kâm: Maksat ve meramına ulaşan.

9 Nev-nihâl: Taze fidan, yeni filiz, yetişmiş güzel kız.

10 Sabâhat: Yüz güzelliği, cemel. Melâhat: Yüz güzelliği, cemel.

11 Ber-düş: Omuzda, omuz üzerinde.

devenin lahm-ı semînini, bükülmüş ibrişim¹ saçak gibi olan şahm-ı semînini yekdiğerine itişir oldular.”

١١- وَيَوْمَ دَخَلْتُ الْخَدْرَ خَدْرٌ عَتِيْرَةٌ فَقَالَتْ: لَكَ الْوَيْلَاتُ إِنَّكَ مُرْجَلِي

“Ben Uneyze'nin -sevgilimin- süvâr olduğu devesinin üzerindeki mahmeline dehâlet ettiğim gün dahî bana sâlih ü müsâ'id olan günlerden idi. O esnâda cânânım bana 'itâb ile hitâb edip: 'Veyl -efsûs-² sana ki beni yayan bırakacaksın' dedi.”

١٢- تَقُولُ: -وَقَدْ مَالَ الْعَبِيْطُ بِنَامِعَا- عَقَرْتَ بَعِيْرِي يَا امْرَأَ الْقَيْسِ فَأَنْزِلِي

“Bindiğimiz mahfe-i ferah-fezâ birden bir cânibe imâle etmiş bir hâlde iken mahbûbem bana 'itâb ile: 'Ey İmruulkays! Devenin zahrını ceriha-dâr eyledin, zemîne nüzûl et' dedi.”

١٣- فَقُلْتُ لَهَا: سَبِيْرِي وَأَرْحِي زِمَامَهُ وَلَا تُتْبِعْنِي مِنْ جَنَّاكِ الْمُعَلَّلِ

“Sevgilim bana devesinden nüzûlümü emretmesini müteâkib ben de ana: 'Ey ser-firâz-ı duhterân!³ Sen seyrinde devâm ve zimâm-ı ba'îri irhâ eyle de mükerreren sakyile neş ü nemâ bulup lezzet-yâb olduğum tatlı meyvelerinden veyâhûd âğûş-i şevk u mahabbetimde gîsû-yi müşk-fâminı⁴ koklayıp bûse-çîn-iruhşârın⁵ olmak sûretiyle nâil olduğum nimetlerinden beni dûru mehcûr etme' dedim.”

١٤- فَمِثْلِكَ حُبْلَى قَدْ طَرَفْتُ وَمُرْضِعِ فَأَلْهَيْتُهَا عَنْ ذِي تَمَائِمٍ مُّحْوَلِ

“Ben mahbûbeme 'inân-ı⁶ matiyeyi saliverip seyrinde devâm etmesini niyâz ettikten sonra dedim ki: 'Senin gibi zükûrdan i'râz eden nice hublâ-i şîve-kâr⁷ ve irdâ'-ı veled eyleyen nice bânûy-i şîr-dâra⁹ leylen gelip anı gerdenine boncuk kılâdesi ta'lik olunan tfl-i yek-sâlinden¹⁰ veyâhûd hem gebe ve hem murdi'a olduğu

¹ İbrişim: İpek ipliği, bükülmüş ipek.

² Efsûs: Yazık! Hay! Eyvah! gibi bir teessür edatı.

³ Ser-firâz: Benzerlerinden üstün olan. Duhter: Kız.

⁴ Gîsû-yi müşk-fâm: Misk renginde olan, siyah uzun saç.

⁵ Bûse-çîn: Öpücük alan. Ruhsâr: Yanak.

⁶ 'Inân: Atın dizgini.

⁷ Şîve-kâr: İşveli, şiveli, cilveli.

⁸ Bânû: Kadın, hatun, hanım, gelin.

⁹ Şîr-dâr: Sütü, süt veren.

¹⁰ Yek-sâl: Bir yıllık, bir yaşında.

halde nicehatuna geldim ki dehân-ı¹ ma'sûmuna vaz'-ı pistân² eylemesinden işgal ettim.”

١٥- وَيَوْمًا عَلَيَّ ظَهَرَ الْكَيْبِ تَعَذَّرْتُ
عَلَيَّ وَأَلَّتْ حَلْفَةً لَمْ تَحَلَّلِ

“Mahbûbem Uneyze, veyâhûd geceleri görüştüğüm o hublâ, bir gün kum yığının zahrında bana muâmele-i dürüşti³ ve izhâr-ı rû-yi bî-âştî⁴ edip: ‘İnşallah seninle müfârakat ederim’ diyerek yemin eyledi.”

١٦- أَفَاطِمٌ مَهْلًا بَغَضَ هَذَا التَّدَلُّ
وَإِنْ كُنْتُ قَدْ أَرْمَعْتَ صَرْمِي فَأَجْمِلِي

“Sevgilimin fırâkı ihbâr eden o yemîni üzerine ben de ana: ‘Ey Fâtıma! Sen bu gibi nâz u şîveleri bırak! Her ne kadar benimle müfârakate samîmî azmetmiş isen de bu husûsda acele ve ifrât etmeyerek teennî eyle’ dedim.”

١٧- أَغْرَكَ مِنِّي أَنْ حُبَّكَ قَاتِلِي
وَأَنَّكَ مَهْمَا تَأْمُرِي الْقَلْبَ يَفْعَلِ

“Cânâ!⁵ Seni sevmekliğim beni bî-şu‘ûr ve lezâiz-i hayâtıdan mahrûm ederek kâtilim olmak ve kalbimin sana olan inkıyâdı hasebiyle ana emrettiğin şeyi bilâ-te’hîr infâzkaydında bulunmak seni mağrûr etti mi?”

١٨- وَإِنْ تَكُ قَدْ سَاءَتْكَ مِنِّي خَلِيقَةٌ
فَسَلِّي ثِيَابِي عَنْ ثِيَابِكَ تَسَلِّ

“Eğer benim ahlâkımdan biri sana fena görünmüş ise sen kalbimi yüreğinden çıkarıp bana iâde et ki senden ayrılıyım. Zira senden ayrılmakta ‘inân-ı ihtiyârım elimde değildir.”

١٩- وَمَا دَرَفْتُ عَيْنَاكَ إِلَّا لِتَضْرِبِي
بِسَهْمَيْكَ فِي أَغْشَارِ قَلْبٍ مُقْتَلِ

“Senin gözlerinin yaş dökmesi ancak pâre pâre ve zelîl ü hazîn olan yüreğime hıdnın⁶ gamzenle (v)urmak içindir. Veyâhûd senin dîdelerin⁷ kalbime mâlik olmakla sihâm-ı müyesser ve cüzûrdan rakîb ve mu‘allâ denilen okların hisselerini ele geçirmek

¹ Dehân: Ağız, fem.

² Pistân: Meme.

³ Dürüş: Katı, kalın, kaba, sert.

⁴ Rû: Yüz, çehre. Bî-âştî: Barışık olmayan.

⁵ Cânâ: Ey cân! Ey sevgili!

⁶ Hıdn: Kucak, nahiye, canip, taraf.

⁷ Dîde: Göz, göz bebeği.

için sirişk-nisâr oluyor.”

٢٠- وَبَيْضَةَ خَدْرٍ لَا يُرَامُ خِبَاؤُهَا تَمْتَعْتُ مِنْ لَهْوٍ بِهَا غَيْرَ مُعْجَلٍ

“Ben, kuşun, kanadı altında hıfzyletiği yumurta gibi vesah ve iftizâzdan berî ve levni sâfî ve ikâmetgâhından taşraya çıkmamakda olan nice mahbûbelerle müteenniyâne mülâtafe ve mulâ‘abe ettim.”

٢١- تَجَاوَزْتُ أَحْرَاسًا إِلَيْهَا وَمَعَشْرًا عَلَيَّ حِرَاصًا لَوْ يُسْرُونَ مَقْتَلِي

“Ben cânânımın ziyâretinde bir hayli korkular ile hıfz u hirâsetine me‘mûr bir nice kimseleri tecâvüz eyledim ki anlar beni hafiyyen öldürmeğe muktedir olaydılar kanıma harîs olurlar idi.”

٢٢- إِذَا مَا التُّرَيَّا فِي السَّمَاءِ تَعَرَّضْتُ تَعَرَّضَ أَتْنَاءِ الْوَسَاحِ الْمُنْفَصَلِ

“Murassa‘ümusanna¹ gerdenliğin parıltısı gibi necm-i Süreyyâ’nın târim-i minâ-fâm-² semâda şa‘şa‘a-endâz-ı ihtizâz olduğu bir zamanda ben mahbûbemin ziyâretine gittim.”

٢٣- فَجِئْتُ وَقَدْ نَضْتُ لِنَوْمِ ثِيَابِهَا لَدَى الْبِشْرِ إِلَّا لِبَسَةَ الْمُتَفَصَّلِ

“Ma‘şûkam uyumak arzusunu ehl-i beytine irâe için *libsetü l-mütefaddil* nâm gecelik fütasından³ mâ‘adâ cümle siyâbını çıkarıp hücreninin perdesi zahrında vürûduma muntazır olduğu hâlde huzuruna çıktım.”

٢٤- فَقَالَتْ: يَمِينُ اللَّهِ مَا لَكَ حِيلَةٌ وَمَا إِنْ أَرَى عَنكَ الْعَوَابَةَ تَنْجَلِي

“Ol dil-dâr-⁴ işve-kârımın sirran perde-i nâzına ferce-yâb-⁵ dühûl olduğum zaman bana hitâb-ı ‘itâb-âmîzi tevcih ile Cenâb-ı Allah’a kasem edip dedi ki: ‘Benim için seni def edecek bir çare bulunamadığı gibi senin mübtelâ olduğun aşk u hevâ dahî senden zâil olacağını zannetmem.”

٢٥- خَرَجْتُ بِهَا أَمْسِي تَجُرُّ وَرَاءَنَا عَلَيَّ أَتْرَيْنَا ذَيْلَ مِرْطٍ مُرْحَلٍ

¹ Murassa‘: Kıymetli taşlarla süslenmiş. Musanna‘: Sanatla yapılmış olan.

² Târim: Kalın bulut. Minâ-fâm: Sırça renkli, cam mavisi.

³ Fûta: Peştamal, eskiden kullanılan bir çeşit kumaş cinsi.

⁴ Dil-dâr: Sevgili, maşuk.

⁵ Ferce: Yarık, girecek yer, medhal, açıklık.

“Mahbûbem izlerimizi setretmek için münakkaş olan câmesinin¹ eteğini yerlere salıverip sürür olduğu hâlde ben anı ârâm-gâhından² çıkardım.”

۲۶- فَلَمَّا أَجْزْنَا سَاحَةَ الْحَيِّ وَأَنْتَحَىٰ
بِنَا بَطْنُ خَبِطِ ذِي جَقَافٍ عَمَّئَلٍ

“Vaktâ ki ben mahbûbemi ikâmetgâhından çıkarıp sâha-i hayyı tayy u tecâvüzle zemîni galîz ve etrâfi sengistân³ olarak üzerinde kumdan birikmiş müdevver ve yüksek tepeler bulunan arazî-i mutmainneye vâsıl olduk. Neyl-i visâle hâil bir mâni zuhûr etmedi.”

۲۷- هَضْرَتْ بِقُودِي رَأْسَهَا فَتَمَايَلَتْ
عَلَيَّ هَضِيمَ الْكُشْحِ رَبِّا الْمُخَلِّلِ

“Ben nâzeninimle beraber mahall-i sâlifü’z-zikre gelip ‘adâvet-i rukabâdan kesb-i itmi’nân ettiğim vakitte anın zülf-i anberin⁴ü kâkül-i müşğîni⁵ tutup kendi tarafıma çektim. O da arzumu is‘âf için nihâl-iserv-i sehî⁶ gibi olan kadd-i bâlâsımın⁷ letâfetli ve tarâvetli nây-ı sır-âba⁸ müşâbih bulunan sâk-ı billûrunun kemâl-i nü‘ûmet ve dahâmetiyle bana temâyül etti.”

۲۸- مُهْمَمَةٌ بَيْضَاءُ غَيْرُ مُفَاضَةٍ
تَرَائِبُهَا مَضْفُورَةٌ كَالسَّجْنَجْلِ

“Mevzûnü’l-kâme ve mütenâsibü’l-a‘zâ olan mahbûbemin karnı büyük ve sarkık olmayıp beli ince ve bedeni gayet beyaz ve musaffâ ve sadr-ı semîni dahî âyine gibi musaykal⁹ ve mücellâ idi.”

۲۹- كِبْكُرِ الْمُقَانَاةِ الْبِيَاضِ بِضْفَرَةٍ
غَدَاهَا نَمِيرِ الْمَاءِ غَيْرِ الْمُخَلِّلِ

“O nâzeninin levni ka‘r-ı deryâda mâ-i lezîz ile perveriş-yâb¹⁰ olan sadefteki incinin rengi gibi sarımtırak beyaz idi.”

1 Câme: Evde giyilen bol elbise, çamaşır.

2 Ârâm-gâh: Dinlenilecek yer.

3 Sengistan: Taşı çok olan yer, taşlık yer.

4 Zülf: Saç lülesi. Anberî(n): Güzel kokulu, anber kokulu.

5 Müşğîn: Misk kokulu, miskli, siyah şey.

6 Nihâl: Taze, düzgün, fidan. Serv-i sehî: Doğru büyümüş iki daldan ibaret selvi.

7 Kadd-i bâlâ: Uzun boy.

8 Nây-ı sır-âb Suya kanmış ney, kamış.

9 Musaykal: Cilalı, parlak, yaldızlı.

10 Perveriş-yâb: Beslenen, terbiye edilen, yetiştirilen.

٣٠- تَصُدُّ وَتُبْدِي عَنْ أَسِيلٍ وَتَتَّقِي بِنَاطِرَةٍ مِنْ وَحْشٍ وَجَزْرَةٍ مُطْفِلٍ

“Ol nigâr-ı¹ şîve-kâr hem benden i‘râz ve hem de tûle mâil olan ruhsârını bana izhâr ve Vecre nâm mahaldeki yavrulu âhû-yi yabânînin gözleri gibi fitraten mekhûl olan çeşmânıyla ağyârdan ittikâ eyler idi.”

٣١- وَجِيدٍ كَجِيدِ الرِّيمِ لَيْسَ بِفَاحِشٍ إِذَا هِيَ نَصْنَتْهُ وَلَا بِمُعْطَلٍ

“O mahbûbe-i mehlikâ² âhû gerdenine müşâbih bir gerdene mâlik idi ki anı yukarıya doğru ref‘ ettiği vakitte hadd-i ma‘rûfu tecâvüz eyleyecek derecede atvel ve zîb ü zînetden de mu‘attal değil idi.”

٣٢- وَفَرَعٍ يَزِينُ الْمَثْنَ أَسْوَدَ فَاحِمٍ أَثِيثٍ كَقِنُورِ النَّخْلَةِ الْمُتَعَثِّكِلِ

“O âfet-i cihân-sûz³ kömür gibi siyah ve dallı budaklı hurma salkımı gibi firâvân⁴ bir saça mâlik idi ki anı sarkdıkça miyânına⁵ zînet ü letâfet verir idi.”

٣٣- عَدَائِرُهَا مُسْتَشْرِزَاتٌ إِلَى الْعُلَى تَضِلُّ الْعَقَاصُ فِي مُشَى وَمُرْسَلِ

“Vasf olunan mahbûbenin gîsû-yi müşgîni bir hüs-ni sûretle yukarıya doğru merfû‘ idi ki o gîsûnun kıvrıkcıkları katlanmış ve sarkıdılmış olan mahallerde gâib olmuş idi.”

٣٤- وَكَشْحٍ لَطِيفٍ كَالْجَدِيدِ مُحْضَرٍ وَسَاقٍ كَأَنْبُوبِ السَّقِيِّ الْمُدَلَّلِ

“O bir latîf belde arz eyler idi ki zimâm gibi ince ve güzel bir sâk dahî izhâr eyler idi ki saky ü irvâ olunmuş nây gibi ter ü taze idi.”

٣٥- وَتُضْحِي فَتَيْثُ الْمِسْكِ فَوْقَ فِرَاشِهَا نَوْوْمُ الضُّحَى لَمْ تَنْتَطِقْ عَنْ تَفْضُلِ

“O yâr-ı işve-bâz firâşında misk parçaları olduğu hâlde sabaha vâsıl olur ve duhâ vaktinde dahî uyuyup *fazla* denilen sevb-i mahsûsu telebbüs eyledikten sonra kuşak bağlamaz idi.”

1 Nigâr: Güzel yüzlü sevgili.

2 Mehlika: Güzel, ay yüzlü.

3 Cihân-sûz: Cihânı yakan.

4 Firâvân: Bol, çok, aşırı, fazla.

5 Miyân: Orta, ara, bel.

٣٦- وَتَعَطُّو بِرِخْصٍ غَيْرِ شَشْنٍ كَأَنَّهُ
أَسَارِيْعُ ظَنِّيِّ أَوْ مَسَاوِيْكُ إِسْحَلِ

“Ol dil-âram-ı nâzik-endâm¹ haşin olmayan benân-ı nâ‘im ü mülâyim ile te‘âtî ve tenâvül eyler idi ki güya o parmaklar Zaby nâm vâdînin nem-nâk kumsalında neşv ü nemâ bulan beyaz dûdeler veyâhûd şecer-i İshil’den²ittihâz olunan misvaklar gibi hûş umatbû‘³ idiler.”

٣٧- تُضِيءُ الظَّلَامَ بِالْعَشِيِّ كَأَنَّهَا
مَنَارَةٌ مُمَسِّي رَاهِبٍ مُتَبَيِّلِ

“O dil-berime peyker-i nâsdan kat‘-ı rişte-i⁴ ihtilâtla peygûle-güzîn-i⁵ ta‘abbüd olan râhib-i mütenessikin gece îkâd ettiği sirâc-ı vehhâc gibi vech-i pertev-efşân⁶ ile zalâm-ı leyli ziyâdâr eder idi.”

٣٨- إِلَى مِثْلِهَا يَزُنُو الْحَلِيمُ صَبَابَةً
إِذَا مَا اشْبَكَوَتْ بَيْنَ دِرْعٍ وَمِجْوَلِ

“Bu misillü bir mahbûbe-i dil-firîb⁷pîrâhen-i⁸ dir‘ ü micveli⁹ telebûs eden genç kızların arasında mutedil kâmetiyle hırâmân¹⁰ olduğu vakitte kesret-i şevk ve şiddet-i aşktan dolayı sâhib-i akl ve tedbîr olan kimsenin ana hasr-ı nazar etmesi sezâdır.”

٣٩- تَسَلَّتْ عَمَائَاتُ الرِّجَالِ عَنِ الصَّبَا
وَلَيْسَ فُوَادِي عَن هَوَاكِ بِمُنْسَلِي

“Herkes ‘amâ-yı sabâvetten hurûc etti. Yani ‘uşşâk-ı âşüfte-gân¹¹cây-gîr-i¹²dil-âzürdeleri¹³ olan hevâü mahabbet zâil olup nâil-i âsûde-gî¹⁴ oldular. Benim kalbim ise senin aşk

¹ Dil-âram: Gönül alan, okşayan. Nâzik-endâm: Latif vücutlu, nazik endamlı.

² İshil: Misvak ağacı.

³ Matbû‘: Hoş, latif, makbul, güzel.

⁴ Rişte: Tel, iplik, hayt.

⁵ Peygûle-güzîn: Köşeye çekilmiş, bir köşede oturan.

⁶ Pertev-efşân: Işık saçan, ziya saçan.

⁷ Dil-firîb: Gönlü aldatan, cazibeli.

⁸ Pîrâhen: Gömlek, kamis.

⁹ Micvel: Gömlek, küçük esvap, kalkan.

¹⁰ Hırâmân: Salınarak, naz ve eda yaparak yürüyen.

¹¹ Aşüfte-gân: Aşüfteler, âşıklar, iffetsiz kadınlar.

¹² Câ-y-gîr: Yer tutan, yerleşen, yerleşmiş.

¹³ Dil-âzürde: Gönlü incinmiş, kalbi kırık.

¹⁴ Âsûde-gî: Huzur, rahat, asayiş.

u mahabbetinden fâriğ olmadı. Yani senin nîş-i dil-rîş-i¹ meveddetin hâlâ hadşe-ress-i² cângâhımdır.”

٤٠- أَلَا رَبُّ خَضَمٍ فِيكَ أَلْوَى رَدْدَتْهُ نَصِيحَ عَلِيٍّ تَعْدَالِهِ غَيْرِ مُؤْتَلٍ

“Ey benim yâr-ı gam-güsârım!³ Âgâh ol ki kemâl-i tehâlûkle seni sevdiğimden dolayı bana husûmeti şedîd nice hasm-ı bed-gîş⁴ ve beni levîm ü ta‘zîrde kâsır olmayan nice nâsih-idûr-endîş⁵ vardır ki ben anları reddedip ‘adâvet ü nasâhatlerine havâle-i sem‘itibâr etmedim.”

٤١- وَلَيْلٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ أَرْحَى سُذُولَهُ عَلَيَّ بِأَنْوَاعِ الْهُمُومِ لِيَبْتَلِي

“Nice gece dahi vardır ki her türlü şedâid ve mesâibe sabredip edemeyeceğimi tecrübe ve imtihan için emvâc-ı dehşet-i irticâc-ı derya gibi ğumûm-i lâ tuhsâ ile estâr-ı muzlimesini üzerime salıvermiş idi.”

٤٢- فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا تَمَطَّى بِضَلْبِهِ وَأُزْدَفَ أَعْجَازًا وَنَاءَ بِكُلِّكِلٍ

“Kesret-i ahzân ü vefret-i ekdârım hasebiyle gözlerime uyku girmemesinden nâşî ben o şeb-i gam-bürûza ifrâtle tûlünü uzatıp evâilini tezyîd ve a‘câz ü evâhirini temdîd eylediği vakitte dedim ki:”

٤٣- أَلَا أَيُّهَا اللَّيْلُ الطَّوِيلُ أَلَا ائْتَجَلِي بِضَبْحٍ وَمَا الْإِضْبَاحُ مِنْكَ بِأَمْتَلٍ

“Ey leyl-i tavîl! Sen subh ile münkeşif ol! Yani senin zalâm-ı nevâib-i insicâmın zıyâ-i behcet-bahşây-ı bâm⁶ ile muzmahil olsun. Hâlbuki sabah da senden efdal ve ercah degildir. Çünkü leylen çektiğim meşâkk-ı bî-pâyân⁷ nehâren dahî beni giryânü nâlân⁸ ediyor.”

٤٤- فَيَا لَكَ مِنْ لَيْلٍ كَأَنَّ نُجُومَهُ بِأَمْرَاسٍ كَتَّانٍ إِلَى ضَمِّ جَنْدَلٍ

¹ Nîş: İğne, diken, zehir. Dil-rîş: Dertli, gönlü yaralı.

² Hadşe: Vesvese, ye’s, hüzmün. Ress: Taşla örülmüş kuyu.

³ Gam-güsâr: Dert ortağı, arkadaşı.

⁴ Bed-gîş: Dinsiz, mülhîd.

⁵ Dûr-endîş: İlerisini düşünen, tedbirli, akıllı.

⁶ Bâm: Sabah vakti.

⁷ Bî-pâyân: Sonsuz, payansız.

⁸ Giryân: Ağlayan. Nâlân: İnleyen, figan eden.

“Ey leyl-i mağmûmü’z-zeyl! Taaccub senin fart-ı tûlüne ki güya nücum-i dıraşşân¹ kettân² ipler ile sahra-i sammâya yani yalçın kayalara muhkem şedd ü rabt olunmuş da fûrûzân³ oldukları noktalardan erilemiyorlar.”

٤٥- وَقَزِيْبَةُ أَقْوَامٍ جَعَلْتُ عِضَامَهَا عَلَى كَاهِلِ مَبْنِي ذُلُولٍ مَرْحَلٍ

“Akvâmın nice kırbaları dahî vardır ki ben onların bağlarını zelûl⁴ve kirâren mahmûl olan omzumun üzerine yükledim. Yani müsâfirîne tertîb-i ziyâfetle ikrâm ve fukarâyâ ihsân u in‘âm ve duafâyı dahî zalemeden sıyânete ikdâm gibi akvâmın nice eskâl-i hukûkunu omzunda kırba taşımakla me’lûf olan saka gibi ber-dûş eyledim.”

٤٦- وَوَادٍ كَجَوْفِ الْعَيْرِ قَفْرٍ قَطَعْتُهُ بِهِ الذِّئْبُ يَغْوِي كَالْخَلِيعِ الْمُعَيَّلِ

“Ve cevf-i ‘Ayr⁵ gibi ıssız veyâhûd himâr-ı vahşinin batnına müşâbih intifâ’sız ve ins ü nebâtдан hâlî nice vâdî vardır ki ben anı seyr ile kat’ ettim. O vâdîde kurt -fart-ı cû‘undan dolayı- âile sâhibi olduğu hâlde tedârük-i kûtdan âciz olan şahs-ı perişân-hâl veyâhûd habâseti cihetle matrûd-i ehl ü ‘ıyâl olan bedbaht-ı pür-melâl gibi sayha-zen-i⁶‘acz ükelâl⁷ olur idi.”

٤٧- فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا عَوَى: إِنَّ شَأْنَنَا قَلِيلُ الْعِنَى إِنْ كُنْتُ لَمَّا تَمَوَّلُ

“Ben o kurda sadâ-yı cân-hırâş ile uluduğu hengâmda dedim ki: ‘Sen eğer mütemevvil değil isen bizim de hâl ü şânımız kalilü’l-ğmâdır. Yani sen nasıl mal-dâr ve sâhib-i servet ü yesâr değil isen ben de senin gibiyim.”

٤٨- كِلَانَا إِذَا مَا نَالَ شَيْئًا أَفَاتَهُ وَمَنْ يَحْتَرْتُ حَرْبِي وَحَزْنُكَ يُهْرَلُ

“Ey gürg-i nâ-kâm!⁸Bizim ikimiz de bir şeye nâil ve muzaffer olduğumuz zaman o şeyi fevt edip andan mahrûm oluruz. Ve her kim senin sa’y ü ceddin ile benim ihtimâm u

¹ Dıraşşan: Parlak, parıldayan.

² Kettân: Keten.

³ Fûrûzân: Parlak, parlayıcı, parlayan.

⁴ Zelûl: Yavaş, yumuşak huylu, başı sert olmayan.

⁵ Ayr: Medine-i Münevvere yakınında bir dağ.

⁶ Sayha-zen: Çığlık atan.

⁷ Kelâl: Yorgunluk, bıkkınlık.

⁸ Gürg: Canavar, kurt, zi’b. Nâ-kâm: Muradına eremeyen.

cehdim gibi verziş¹ü bezl-i mechûd eder ise fakîr u mehzûlü'l-
'ayş olur.”

٤٩- وَقَدْ أَعْتَدِي وَالطَّيْرُ فِي وَكُنَاتِهَا بِمُنْجَرِدِ قَيْدِ الْأَوَابِدِ هَيْكَلِ

“Sabahleyin kuşlar henüz yuvalarında iken ben hilkati azîm ve hayevânât-ı vahşiyeyi müdrîk ve tüyleri kısa olan ata râkib olarak sayd u şikâra gider idim.”

٥٠- مَكَرٍ مَفَرٍ مُقْبِلٍ مُدْبِرٍ مَعَا كَجَلْمُودِ صَحْرٍ حَطَّ السَّيْلُ مِنْ عَلِي

“O rahş-ı sabâ-reftâr² bi'l-kuvve kerr ü ferr ü ikbâl ü idbâr edebiliyordu. Yani lüzûmu hâlinde tekrâr tekrâr rücû' eyler ve çok kaçar ve ileri gider ve geri gelir idi. Ve kendisi dahî seyl-i azîmin yüksekten indirdiği büyük taş gibi serî' ve metîn idi.”

٥١- كُمَيْتٍ يَزِلُّ اللَّيْدَ عَنْ حَالِ مَثْنِهِ كَمَا زَلَّتِ الصُّمُوءُ بِالْمُسْتَرِّلِ

“O feres-i kümeýt yani doru at etinin dolgunluğu ve zahrının düzgünlüğü cihetle belinin üzerinde olan keçeyi (eğer teğeltisini³) düz ve kati taşın kendisine nüzûl eden yağmuru kaydıracağı gibi kaydırır idi.”

٥٢- عَلَى الذَّبْلِ جِيَّاشٌ كَأَنَّ أَهْتَرَامَهُ إِذَا جَاسَ فِيهِ حَمِيهُ غُلِيٍّ مِرْجَلِ

“Vasf olunan feres-i serî'u's-seyrin hâlet-i mehzûliyye-tinde dahî neşâtının harâreti ve sadrında kişnemesinin tekessürü tencere kaynaması gibi kendisinde galeyân eyler idi.”

٥٣- مَسْحٌ إِذَا مَا السَّابِحَاتُ عَلَى الْوَنَى أَثْرَنَ الْعُبَارَ بِالْكَدِيدِ الْمُرْكَلِ

“O esb-i bâd-peymâ,⁴serî'u's-seyr olan atlar yorulup bî-tâb ü tüvân olduğu ve ayakla basılan sarp yerlerden isâre-i gubâr ettikleri vakitte süratle koşar idi.”

٥٤- يَزِلُّ الْعُلَامَا لِحَفِّ عَنْ صَهْوَاتِهِ وَيُلْوِي بِأَثْوَابِ الْغَنِيفِ الْمُثَقَّلِ

“O feres-itîz-rev⁵ neşâtla koştığı vakitte fûrûsiyyette

1 Verziş: İşletme, çalışma, çalışmış.

2 Rahş: Gösterişli, güzel at. Sabâ-reftâr: Rüzgâr gibi hafif ve çabuk giden.

3 Teğelti: At eğeri altına konan keçe, nemed-zîn.

4 Esb: At, beygir, feres.Bâd-peymâ: Başiboş, boş gezen, âvâre.

5 Tîz-rev: Yürüyüşü çabuk, çabuk yürüyüştü.

mâhir olmayan gulâm-ı hafifi sırtından kaydırır ve behre-mend-i¹ fûrûsiyyet olan racül-i sakîl u ‘anîfin dahî siyâbını atar idi.”

٥٥- دَرِيرٍ كَحُدْرُوفِ الْوَلِيدِ أَمْرُهُ تَتَابِعُ كَفَيْهِ بِحَيْطٍ مُوَصَّلٍ

“O at, etfâl-i hurd-sâlin² hayt-ı mûsileyani ipliğe geçirir iki ellerinin tetâbu‘uyla döndürdüğü fırıldakın deverânı gibi serî‘u’s-seyr idi.”

٥٦- لَهُ أَيُّطَلَا طَبِيٍّ وَسَاقًا نَعَامَةً وَإِرْحَاءَ سَرْحَانٍ وَتَقْرِيْبُ تَنْمَلٍ

“O semend-i rah-vârın³âhû pehlûsu yani böğürü gibi iki hâsırası ve deve kuşu inciği gibi iki sâkı ve kurt yelmesi⁴ gibi puyânı⁵ ve tilki seyirtmesi gibi sıçrayışı var idi.”

٥٧- ضَلِيْعٍ إِذَا اسْتَدْبَرْتَهُ سَدَّ فَرْجَهُ بِضَافٍ فُوَيْقَى الْأَرْضِ لَيْسَ بِأَعْرَلٍ

“O atın adlâ‘ı⁶ azîm ü müntefih yani pehlûları şişkin ve kaburga kemikleri kalın idi ki sen anın arkasından atf-ı nigâh⁷ eylediğin zaman eğri olmayan ve yerin azıcık yukarısına kadar uzamış güzel kuyruğuyla iki bacaklarının arasını kapatır görürsün.”

٥٨- كَأَنَّ عَلَى الْمُتَمَتِّينِ مِنْهُ إِذَا اتَّحَى مَدَاكَ عَرُوسٍ أَوْ صَلَايَةَ حَنْطَلٍ

“O feres-i azîmü’l-cüsse durup arz-ı endâm eylediği hengâmda belinin salâbet ü melâseti cihetle güya ki anın üzerinde nev-arûsuntîbsahkına⁸ mahsûs olan summâki⁹veyâhûd hanzal kırılacak yassı taş var idi.”

٥٩- كَأَنَّ دِمَاءَ الْهَادِيَاتِ بِنَحْرِهِ غُضَارَةٌ حِنَاءٍ بِشَيْبٍ مُرْجَلٍ

“O esb-i sebük-revin¹⁰ sadrına ileri gidenavların bulaşmış olan al kanları taranmış aksakalındaki kına rengine benzer idi.”

¹ Behre-mend: Nasibi olan, hissedâr, bilen, anlayan.

² Hurd-sâl: Genç, yaşı küçük.

³ Semend: Çevik ve güzel at. Rah-vâr: Sarsmadan yürüyen at.

⁴ Yelmek: Koşmak, telaş ve aceleyle yürümek.

⁵ Puyân: Koşan, seğirten.

⁶ Adlâ‘: Kaburgalar.

⁷ Atf-ı nigâh: Bakma, göz atma.

⁸ Sahk: Dövme, ezme.

⁹ Summâki: Ebrulî, gayet sert, parlak ve değerli bir taş.

¹⁰ Sebük-rev: Çabuk giden.

٦٠- فَعَرُّ لَنَا سِرْبٌ كَأَنَّ نِعَاجَهُ عَدَارَى دَوَارٍ فِي مَلَاءٍ مُدْبِلٍ

“O esnâda bize bağıteten bir bakar-ı vahşî sürüsü nümâyân¹ olmuş idi ki anın dişileri uzun etekli cârlara² bürünüp hacer-i Devâr’ın pîrameninde³ dolaşan nevre ü nâzenin kızlar gibi idi.”

٦١- فَأَذْبَرْنَ كَالْجَزَعِ الْمُفْصَلِ بَيْنَهُ بِحَيْدٍ مَعَمَّ فِي الْعَشِيرَةِ مُحْوَلٍ

“O reme-i⁴ bakar-ı vahşî, kabilesinde ‘ammileri kerîm u ashâb-ı servet ve dayıları za‘îm ü erbâb-ı miknet⁵ tıfl-ı nevre-istenin⁶ gerdenine başka cevherlerle mafsûl ve yekdiğerine ma‘tûf bulunan Yemen boncukları dizisi gibi bizden istinfâr edip kaçıştılar.”

٦٢- فَأَلْحَقْنَا بِالْهَادِيَاتِ وَدَوْنَهَا جَوَاحِرُهَا فِي صِرَّةٍ لَمْ تَزَيَّلِ

“O rahş-ı bâd-refâtâr,⁷ sâlifü’z-zikr sürünün evâhiri biri birinden gayr-ı müteferrik ve evâiline karîb bir sûret-i müctemi‘ada oldukları hâlde anların pişrevü mütekaddimlerine bizi îsâl eyledi.”

٦٣- فَعَادَى عِدَاءً بَيْنَ ثَوْرٍ وَنَعَجَةٍ دِرَاكًا وَلَمْ يَنْصَحْ بِمَاءٍ فَيُغْسَلِ

“Vasfolunan feres-i serî‘u’s-seyr o yabânî sığırın bir erkekle dişisi beyninde öyle bir sûret-i serî‘ada puyân oldu ki vücûdu o kadar ter ile nem-nâk olmaksızın anları müdrîk oldu.”

٦٤- فَظَلَّ طُهَاءُ اللَّحْمِ مِنْ بَيْنِ مُنْصَجٍ صَفِيْفَ شِوَاءٍ أَوْ قَدِيرٍ مُعْجَلٍ

“O avları tabh edenlerin kimisi sıra sıra taşlara dizilen kebapları ve kimisi alelacele tencerelerde mevzû‘ olan etleri pişirmekle meşgul oldular.”

٦٥- وَرُحْنَا يَكَادُ الطَّرْفُ يَقْضِرُ دُونَهُ مَتَى مَا تَرَقَّ الْعَيْنُ فِيهِ تَسْفَلِ

“O at öyle matbû‘u’l-hey’e ve cemîlü’s-sûre idi ki istiksây-ı

¹ Nümâyân: Görünen, âşikâr olan.

² Câr: Kadınların, elbisenin üstünde örtündükleri çarşaf.

³ Pîrâmen: Çevre, etraf, yan.

⁴ Reme: Sürü, tabur.

⁵ Miknet: Güç, kudret, kuvvet.

⁶ Nev-reste: Yeni yetişmiş, yeni bitmiş.

⁷ Bâd-refâtâr: Rüzgâr gibi hızlı yürüyen, çabuk koşan, süratli.

mehâsininden kuvve-i bâsıra kâsır ü pesmânde¹ olduğu hâlde biz dâhil-i mesâ' olduk. Ve her ne vakit ki çeşm-i dakîka-senc² anın ülüvv-i hilkâtine nazra-endâz³ irtikâ olsa kavâimine dahî imâle-i nigâh eylemek ister idi.”

۶۶- فَبَاتَ عَلَيْهِ سَرْجُهُ وَلِجَامُهُ وَبَاتَ بِعَيْنِي قَائِمًا غَيْرَ مُرْسَلٍ

“O at çayıra salıverilmemiş ve eğeri dizgini üzerinde hâzır ve kendisi kâim bulunmuş olduğu hâlde pîş-gâh-ı⁴ nazarımda şeb-güzâr-ı⁵ tevakkuf oldu.”

۶۷- أَصَاحُ تَرَى بَرْقًا أَرِيكَ وَمِيضَهُ كَلَمْعِ الْيَدَيْنِ فِي حَبِيٍّ مُكَلَّلٍ

“Ey benim refikim! Görür müsün? Bir berk-i ziyâ-pâşısı ki anın mükellel⁶ olan sehâbdaki tele'lü'ü iki elin kapanıp açılması gibi pertev-nisâr⁷ olduğunu sana irâe edeyim.”

۶۸- يُضِيءُ سَنَاهُ أَوْ مَصَابِيحَ رَاهِبٍ أَمَالَ السَّلِيطِ بِالذُّبَالِ الْمُتَمَثَّلِ

“O tab-nâk⁸ şimşekin buluttaki leme‘ânı râhibin, fitili yağına imâle edilmiş şeb-çırağı gibi hafif hafif şu‘le-feşân olur idi.”

۶۹- قَعَدْتُ لَهُ وَصُحْبَتِي بَيْنَ ضَارِحٍ وَبَيْنَ الْعَذِيبِ بُعْدَمَا مَتَأَمَّلِ

“Ben refiklerimle beraber Dâric ile ‘Uzeyb nâm mevkilerin arasında o bulutu seyr ü temâşâ için oturduk. Ve teemmül ü temâşâm o sehâbın bu‘du kadar uzadı.”

۷۰- عَلَى فَطْنٍ بِالشَّمِيمِ أَيْمَنُ صُرُوبِهِ وَأَيْسَرُهُ عَلَى السِّتَارِ فَيَذُبُّ

“O ebr-i⁹ bârika-bâra atf-ı nazar edilince hâmil-i bârân olan sağ cenâhı Katan ve sol ciheti dahî Sitâr ve Yezbül nâm cebeller üzerinde olduğuna hükmolunurdu.”

1 Pesmande: Geri kalmış, geride bulunan.

2 Dakika-senc: Güç şeylere akıl erdiren.

3 Nazra-endâz: Göz atan, bakan.

4 Pîş-gâh: Ön, huzur.

5 Şeb-güzâr: Gece geçiren.

6 Mükellel: Başında taç bulunan, parlak, müzeyyen, süslü.

7 Pertev-nisâr: Işık saçan.

8 Tab-nâk: Parlak, ışıklı, ziyâdâr, münevver.

9 Ebr: Bulut.

٧١- فَأَضْحَى يَسْحُ الْمَاءِ حَوْلَ كُتَيْفَةٍ يَكْبُ عَلَى الْأَذْقَانِ دَوْحَ الْكَنْهَبِلِ

“O sehâb-ı zulmet-ihticâb suyunu Küteyfe karyesinin havâlisine döküp anın *kenehbül* denilen azîm ağaçlarını istîsâl¹ ederek yüzleri üzre düşürdü.”

٧٢- وَمَرَّ عَلَى الْقِنَانِ مِنْ نَفْيَانِهِ فَأَنْزَلَ مِنْهُ الْعُصْمَ مِنْ كُلِّ مَنَزَلٍ

“O matardan mütetâyir olan reşehât Cebel-i Kınân’dan mürûr edip şiddet-i tekâtür ve kesret-i tenâsürüyle ayakları beyâz olan yabânî keçileri o dağın her bir mahallinden aşağıya indirdi.”

٧٣- وَتَيْمَاءَ لَمْ يَثْرُكْ بِهَا جَذَعٌ نَحْلَةً وَلَا أَطْمَأ إِلاَّ مَشِيدًا بِجَنْدَلٍ

“O bârân-ı şedîdü’l-cereyân Teymâ karyesinde ne bir hurma dalı ve ne de taşla müşeyyed ü muhkem olmayan hiçbir kâşâne² bırakmadı. Yani eşcâr-ı mevcûdesini kal‘ u perişan ve müstahkem olmayan ebniyesini hedm ü hâk ile yeksân eyledi.”

٧٤- كَأَنَّ ثَبِيرًا فِي عَرَائِنِ وَبِلِهٍ كَبِيرُ أَنْاسٍ فِي بَجَادٍ مَزْمَلٍ

“O ebr-i latîfü’l-manzarın bidâyet-i teraşşuhunda Cebel-i Sebîr güya ki nâsın hil‘at-i fâhireye bürünmüş seyyid ü ser-âmedi idi.”

٧٥- كَأَنَّ ذُرَى رَأْسِ الْمُجَيْمِرِ عُذْوَةٌ مِنَ السَّيْلِ وَالْعُنْتَاءِ فَلَكَّةُ مِعْزَلٍ

“Sabahleyin kûh-i³ Müceymir’in büyük zirveleri dahî her taraftan seyl ve seylin getirdiği çör çöp mekûlesiyle muhât olmasından dolayı iğîn⁴ağırşak⁵ gibi ufacak görünüyor idi.”

٧٦- وَالْقَى بِضَحْرَاءِ الْغَبِيطِ بَعَاغُهُ نَزُولَ الْيَمَانِيِّ ذِي الْعِيَابِ الْمُحْمَلِ

“O bulut sâhib-i ahmâl ü eskâl olan Yemen tâcirinin nüzûlünde emti‘a ve akmişe-i mütenevvi‘asını müşterilerin enzârına arz eylemesi gibi yağmurunu sahrâ-yı gabîte ilkâ ve îsâr edip anda rengârenk şükûfeler⁶ inbât ile çemen-zârını zînet-dâr etti.”

¹ İstîsâl: Kökten koparıp çıkarmak.

² Kâşâne: Büyük, süslü ve gösterişli ev, saray.

³ Kûh: Dağ.

⁴ İğ: Yün, pamuk vb. çevirip kıvırmaya mahsus çelik, iğne.

⁵ Ağırşak: Kasnak, tepe.

⁶ Şükûfe: Çiçek, zühre, tomurcuk.

٧٧- كَأَنَّ مَكَائِي الْجَوَاءِ غُدِيَّةٌ صُبْحُنْ سَلَاةً مِنْ رَحِيْقِ مُفْلَلٍ

“Hengâm-ı seherde güya ki vâdînin Mekâ denilen mürgân-¹ hoş-elhânına içirilen sahbâ-yı müfelfelin yani yerli şarabın sevret ü hiddetinden nâşî o kuşçağızlar gayet münbasit ve neşâtlı bir hâlde terâne-sâz² oluyorlardı.”

٧٨- كَأَنَّ الْبَيْعَ فِيهِ عَرْقَى عَشِيَّةً بِأَرْجَائِهِ الْفُضْوَى أَنَابِيْشُ عُضْلٍ

“Akşamleyin ise vâdînin nevâhî-i kusvâsında olan vühûş-ü müfterise o matar-ı şedîdin seyl-i hevl-nâkına³ müstağrak olarak yabânî soğanın kökleri gibi câmid ve hareketten âtl idi.”

E. Tercümenin Değerlendirilmesi

Hersekli tercümesi, doğal olarak döneminin dil ve kültür özelliklerini yansıtmaktadır. Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğunun yanı sıra *ağırşak*, *teğelti* ve *yelmek* gibi eski Türkçekelimeleri de ihtiva eden çalışma, bu hâliyle, Osmanlı tercüme geleneğinin karakteristik özelliği olan tefsîrî tercüme anlayışının tipik bir örneğidir. Hemen her beyitte bunun izleri görülebilir. Nitekim kırk beşinci beyit önce: “*Akvâmın nice kırbaları dahi vardır ki ben anların bağlarını zelûl ve kirâren mahmûl olan omuzumun üzerine yükledim*” şeklinde tercüme edilmiştir. Devamındaki: “*Yani müsâfirîne tertib-i ziyâfete ikrâm ve fukaraya ihsân ü in’âm ve duaîfâyı dahi zalemeden sıyânete ikdâm gibi akvâmın nice eşkâl-i hukûkunu omzunda kırba taşımakla me’lûf olan saka gibi ber-dûş eyledim*” şeklindeki açıklama ise ifadenin nasıl anlaşılması gerektiğini göstermektedir.

Mütercimim, “fâ” ile başlayan beyitlerin tercümesine, öncesini özetleyerek başlaması da tefsîrî tercümenin yansımalarından biridir. Örneğin: “*Ümmü’l-Huveyrîs ile Ümmü’r-Rebâb uşşâk-ı dil-figâra iltiâm ümidini bahşeden bu güne hâlât-ı neşât-ı intimâ ile muttasıf oldukları için anlara şiddet-i aşk, rikkat-i şevkimden nâşî bârân-ı hazân gibi dümû’-i çeşmânım göğsümün üzerine akar, hattâ kıluncimin bağını dahi ısladır idi.*” şeklinde tercüme edilen yedinci beytin metni,

¹ Mürgân: Kuşlar.

² Terâne-sâz: Öten, ötücü.

³ Hevl-nâk: Korkulu, korkunç.

ancak bold kısmın karşılığıdır. Hersekli sebep bildiren “fâ”nedeniyle önceki kısımları özetleme ihtiyacı hissetmiştir.¹

Sözlü rivayet kültürünün bir yansıması olarak, diğer şiirlerde olduğu gibi İmruulkays muallakası için de bazı rivayet farklılıkları söz konusu olmuştur. Bu meyânda, Mehmed Kâmil Bey’in sunduğu metin de diğer şârihlerin metinleriyle zaman zaman çelişmektedir. Nitekim otuz üçüncü beyitteki “عَدَائِرُهُ” ifadesini Hersekli, “عَدَائِرُهَا” olarak zikreder. Zamir müzekker olunca “سَاعِر/شَعْر” kelimesine râci olup “*Saçların gîsû (zülûf) kısmı*”² şeklinde tercüme edilir. Zamiri müennes getiren mütercim ise onu sevgiliye râci kılmış ve “*Vasf olunan mahbûbenin gîsû-yi müşgîni...*” şeklinde tercüme etmiştir.³

Şârihlerin zaman zaman beytin gramatik yapısı hakkında da farklı görüşlerserdettiği edebiyat çevrelerinin malumudur. Hersekli de şerhinde bu yorum farklılıklarına işaret ederek manaya etkisine dikkat çekmiştir. Bu özelliği, tercümenin ayırıcı yönlerinden biridir. Zira bu yöntemle beytin muhtemel anlamları bir araya toplanmış olmaktadır. Örneğin birinci beyitteki “قَفَا” ifadesinde müsennâ kipi kullanılması şârihler arasında ihtilafa yol açmıştır. Bazılarına göre şair gerçekten iki kişiye hitap etmektedir. Bazılarına göre ise tek kişiye hitapta müsennâ kipi kullanmak Arapların sıkça başvurduğu bir üslup olduğu için burada hitap tek kişiye yöneliktir. Bu yorum farklılığını uzunca işleyen Hersekli, “*Refikler tevakkuf edin! Veyâhûd refik tevakkuf et*” şeklindeki ifadesiyle de tercümeyle yansıtmıştır.⁴

Bazı yerlerde Hersekli’nin açıklamalarının beytin anlaşılmasını kolaylaştırdığı görülür. Nitekim ikinci beyit bir çalışmada: “*Tûdih ve el-Mikrât’a kadar uzanan, güney ve kuzey rûzgârlarının dokuması sayesinde henüz izleri silinmemiş olan hatırasına ağlayalım*”⁵ şeklinde tercüme edilmiştir. Bu cümledeki “*rûzgârların dokuması*” ifadesinin maksadını anlamak hayli güçtür. Mütercime görece beyitteki “تَسَجَّح” fiilinin ilk anlamı “*dokumak*” olsa dâburada “*rûzgârların farklı yönden karşılıklı*

¹ Benzer örnekler için bkz. 2, 7, 14, 18, 24, 42, 44, 47, 62, 73. beyit.

² Mehmed Zihni, *el-Kavlü l-ceyyid*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1328, s. 22.

³ Benzer bir örnek için bkz. 62. beyit.

⁴ Benzer örnekler için bkz. 14, 15, 19 ve 46. beyit.

⁵ Ceviz, *Yedi Askı*, s. 31.

esmesi, birinin açtığını diğersinin örtmesi” anlamına gelmektedir.¹ Nitekim tercümesi de “*Rîh-i şemâl ile bâd-ı cenûb mütekâbilen vezân ettikleri (estikleri) için anın eseri mahv u nâ-bûd olmamıştır*” şeklindedir. Bize göre bu açıklama şairin kastını daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.²

Olumlu özelliklerinin yanı sıra tercümenin kusur sayılabilecek çeşitli yönleri de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu kusurlardan bazıları şekilsel bazıları ise anlamla ilgilidir. Örneğin birinci beytin orijinal metninde iki yer ismi sırasıyla *Dehûl* ile *Havmel* olarak zikredilmiştir. Mütercim ise *Havmel* ve *Dehûl* demek suretiyle orijinal sıralamaya riâyet etmemiştir. Hâlbuki aynı ifadeyi ikinci beytin tercümesinde tekrarlarken orijinaline uygun bir şekilde tercümeyle yansıtmıştır.

Hersekli'nin tercümedeki bazı takdirlerinin de şârihlerin genel kabulüyle örtüşmediği görülür. Örneğin on altıncı beytin ikinci şatırını: “*Her ne kadar benimle müfârake te ennî eyle dedim*” şeklinde tercüme etmiştir. Beyitte geçen “فأجملِي” ifadesini şârihler genellikle “أحسني” şeklinde takdir etmişlerdir.³ Hersekli ise “أجمل” fiilini: “*Bir nesnenin talebinde acele ve ifrât eylemeyip teenni etmek*”⁴ diye açıklamıştır. Bize göre “*Beni terk etmeyi kafana koyduysan bunu güzelliikle yap*”⁵ şeklindeki çeviri daha düzgündür.

On yedinci beytin tercümesini de anlam kusuruna örnek olarak zikredebiliriz: “*Cânâ! Seni sevmekliğim beni bî-şu'ûr ve lezâiz-i hayâtdan mahrûm ederek kâtilim olmak ve kalbimin sana olan inkiyâdı hasebiyle ana emrettiğin şeyi bilâ-te'hîr infâz kaydında bulunmak seni mağrûr etti mi?*” Burada, mecâzî anlamlı bir soru cümlesi gerçek bir soru cümlesi olarak tercüme edilmiştir. Bağlamı dikkate alındığında burada şairinsoru

¹ Hersekli, *Terceme*, s. 16.

² Şerafeddin Yaltkaya da ifadeyi Hersekli'ye paralel olarak “*Çünkü güney rüzgârının bozduğu ve kapattığı bu izleri (ona karşı esen) kuzey rüzgârı tekrar dokumaktadır*” şeklinde tercüme etmiştir. Bkz. *Yedi Askı*, s. 18.

³ Tebrîzî, *Şerhu'l-mu'allakât*, s. 45; Şinkîfî, *Şerhu'l-mu'allakât*, s. 27.

⁴ Hersekli, *Terceme*, s. 45

⁵ Ceviz, *Yedi Askı*, s. 33.

sormaktan ziyade sevgilisine sitem ettiği görülür.¹ Nitekim bir çalışmadabu beyit: “*Senin aşkının uğruna ölmem ve ne emredersen yüreğimin onu yerine getirmesi seni böyle şımarttı, değil mi?*”² diye tercüme edilmiştir ki kanaatimize göre bu, şairin iç dünyasını daha güzel yansıtmaktadır.

Sonuç

Genel anlamda edebiyat özelde ise şiir, Cahiliye döneminin temayüz eden en önemli yönlerinden biridir. Muallakât ismiyle bilinen kasideler, mevsukiyeti konusunda ileri sürülen bazı şüphelerin varlığıyla beraber, bu edebî ortamın seçkin metinleri olarak dikkat çekmektedir. Arap edebiyatının üst düzey şairlerinden biri olarak kabul edilen İmruulkays’a ait muallaka ise, bu kasidelerin en fazla ilgi görenidir. Muallakât üzerine yapılan tercüme, şerh türü çalışmaların yanı sıra herhangi bir muallakaya yönelik müstakil çalışmalar da vardır. Son dönem Osmanlı âlimlerinden Hersekli Mehmed Kâmil Bey de muallakâtı tercüme ve şerh eden bir eser kaleme almaya niyetlenmiş ise de çalışması, tespit edemediğimiz bir gerekçeyle, İmruulkays muallakası ile sınırlı kalmıştır. Eserde, Osmanlı tercüme geleneğine uygun olarak tefsirî tercüme yönteminin kendini belirgin bir şekilde hissettirdiği görülmektedir. Muallaka metni üzerindeki bazı rivayet farklılıklarının da yansıtıldığı tercümenin bize göre en dikkat çekici yanı, gramatik yorumların sebep olduğu anlam değişmelerine de yer vermiş olmasıdır. Böylelikle beytin muhtemel anlamları bir araya toplanmış olmaktadır. Başka çalışmalarla mukayese edilince artı yanları ağır basmakla birlikte bazı tercüme kusurlarından da uzak olmadığı görülen çalışmanın, genel anlamda, İmruulkays muallakası için başvurulacak kaynak bir eser olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aruçi, Muhammed, “Hersekli Mehmed Kâmil Bey”, *DİA*, XVII, 235.
Ceviz, N. - Demirayak, K. - Yanık, N. H., (2013), *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu: Ankara.
Çetin, Nihad M., (2011), *Eski Arap Şiiri*, İstanbul: Kapı Yayınları.
Demirayak, Kenan, (2012), *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*, (2. Basım), Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

¹ Nitekim İbnü'l-Enbârî burada istifhâmın taktırir anlamı taşıdığını belirtmektedir. İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-kasâidi's-seb'*, s. 45.

² Ceviz, a.g.e., s. 33.

- Durmuş, İsmail, “Şiir” *DİA*, XXXIX, s. 146.
- Ergin, Osman N., (1977), *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul.
- el-Esed, Nâsiruddîn, (1978) *Mesâdiru ‘ş-şi’ri’l-câhili ve kıymetuhâ et-târîhiyye*, (5. Basım), Kahire: Dâru’l-Mearif.
- Furat, Ahmet Subhi, (1996), *Arap Edebiyatı Târîhi-I*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Handžić, M. (1992), *el-Cevheru’l-esnâ fî ulemâi ve şu’arâ-i Bosna*, Kahire.
- İbn Abdırabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed, (1953), *el-‘İkdü’l-ferid*, Kahire: Lecnetü’t-Te’lif ve’t-terceme.
- İbnü’l-Enbârî, Ebûbekr Muhammed b. el-Kâsım, *Şerhu’l-kasâidi’s-seb’i’t-tivâli’l-câhiliyyât*, (5. Basım), Kahire: Dâru’l-Me’ârif.
- el-Kayrevânî, Ebû Ali Hasan b. Reşîk, (1988), *el-Umde fî mehâsini’ş-şi’r ve âdâbih*, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife.
- Mehmed Kâmil, Hersekli, (1305). *Terceme-i mu’allakât-ı seb’a*, Dersaadet: Matbaa-i Osmâniyye.
- Mehmed Tahir, (2009), *Osmanlı Müellifleri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- er-Râcihi, Abduh (2004), *et-Tatbîku’n-nahvî*, Beyrut: Dâru’n Nahdati’l-Arabiyye.
- Sancak, Yusuf, “Mu’allakalar ve Kâbe’ye Asılmalarına İlişkin Görüşler”, *EKEV*, sy. 34, s. 381-398.
- Savran, Ahmet, “İmrüülkays b. Hucr”, *DİA*, XXII, s. 237.
- Subh, H. S., “el-Binyetü’l-cemâliyye li’t-teşbih fî mu’allakati İmrii’l-Kays”, *Mecelletü Mecmai’l-Luğati’l-Arabiyye*, cilt: 84, cüz: 2, s. 445-462.
- Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâluddîn, (1998), *el-Muzhir fî ‘ulûmi’l-luğa ve envâ’ihâ*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- eş-Şinkîti, Ahmed el-Emîn, (2000), *Şerhu’l-mu’allakâti’l-aşr ve ahbâri suarâihâ*, Beyrut: el-Mektebetü’l-asriyye.
- Tebrizî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ali eş-Şeybânî, (t.y.), *Şerhu’l-mu’allakâti’l-aşri’l-mühezzebât*, Beyrut: Dâru’l-Erkâm.
- Tülücü, Süleyman, (2005), “Mu’allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-I”, *AÜİFD*, sy. 23, Erzurum, s. 1-70.
- Yaltkaya, Şerafettin, (1985), *Yedi Askı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Zevzenî, Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ahmed (1983), *Şerhu’l-mu’allakâti’s-seb’a*, Beyrut: Dâru Mektebeti’l-Hayat
- ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, (2006), *Târîhu’l-Edebi’l-Arabî*, (10. Basım), Beyrut: Dâru’l-Marife.
- Zihni, Mehmed, (1328), *el-Kavlü’l-ceyyid fî şerhi ebyâti’t-Telhis ve şerhayhi ve Hâşiyeti’s-Seyyid*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.